

<http://uard.bg>

New Knowledge Journal of Science

Списание за наука „Ново знание“

Academic Publishing House "Talent"
University of Agribusiness and Rural Development - Bulgaria

Академично издателство „Талант“
Висше училище по агробизнес и развитие на регионите - Пловдив

THE RELATION APICULTURE - TOURISM

Goryana Yonkova, Zlatka Grigorova, Ivanka Shopova, Stefka Timareva, Aleksandrina Gancheva

University of Agribusiness and Rural Development – Plovdiv, Bulgaria

Key words:

*beekeeping
apitourism
resource base and
attractions*

Abstract

The paper presents analyses of the current condition, trends and opportunities for the apiculture development and its relation to tourism in Bulgaria. Beekeeping is considered as a branch of agriculture since its formation after the liberation to the present day and in its dynamics of development for the last 5 years.

Resource base including traditions, state, production and marketing of honey is presented. Data from the National Statistics Institute, Ministry of Agriculture, Food beekeepers' associations, processors and traders of honey and bee products, the Ministry of Tourism and tourism industry organizations is analyzed and discussed.

Beekeeping is represented in the relation as a resource for development of apitourism, as untraditional attractive specialized type of tourism, which can support farmers through non-agricultural practices. The paper aimed at assisting companies and individuals in the field of agribusiness and apitourism for the realization of bee products and services.

РЕЛАЦИЯТА ПЧЕЛАРСТВО - ТУРИЗЪМ

Горяна Йонкова, Златка Григорова, Иванка Шопова, Стефка Тимарева, Александрина Ганчева

Висше училище по агробизнес и развитие на регионите – гр. Пловдив

Ключови думи:

*пчеларство
апитуризм
ресурсна база и
атракциони*

Резюме

Докладът включва анализ на състоянието, тенденциите и перспективите на пчеларството и неговата релация с туризма в България. Пчеларството е разгледано като отрасъл на селското стопанство от зараждането му след Освобождението до нашето съвремие и в динамика на развитие за последните 5 години. В доклада е представена ресурсната база (традиции, състояние, производство и реализация на пчелен мед). За нуждите на анализа са използвани данни от НСИ, Министерството на земеделието и храните, сдруженията на пчеларите, на преработвателите и търговците на пчелен мед и пчелни продукти, Министерството на туризма и браншовите туристически организации. Пчеларството е представено в релацията като ресурс за развитие на апитуризм (меден туризм), като нетрадиционен атрактивен специализиран вид, подпомагащ земеделските производители чрез неземеделски практики. Изследването цели да подпомогне фирми и лица в сферата на агробизнеса и апитуризма при реализацията на пчелни продукти и услуги.

УВОД

Пчелите са отглеждани от човека още преди 10 000 г. за мед и други пчелни продукти. В Китай и Индия пчеларството е било силно развито след 4-то хилядолетие пр. н.е. Индийците са използвали меда в медицината и са смятали, че е един от петте еликсира на безсмъртието. В Китай две хиляди години преди новата ера се препоръчва употребата на мед като универсално лечебно средство. Медът е бил любима храна на народите от древна Испания, Египет, Китай, Индия, на асировавилонците, арабите, елините, римляните и индианците. Те са употребявали меда като храна и лекарство, а прополиса – за лечение на рани.

В България развитието на пчеларството датира още от времената, когато прабългарите са населявали земите около Азовско море и реките Кама и Волга. Стоици години нашата страна се е славела като един от най-големите производители на мед и висококачествен восък. Идеята за създаване на първата пчеларска организация възниква през 1895 г. Учителят от гр. Пирдоп Г. Гергов я поставя в тогавашното земеделско списание „Орало“. Тя намира одобрение и поддръжка от страна на М. Вачков, С. Дацов, проф. П. И. Бахметев и др. Те създават инициативен комитет, който учредява „Дружество на българските пчелари“ в София на 19-ти август 1899 г. За негов председател е избран С. Дацов. До създаването на списание „Пчела“ (1902 г.) разборното пчеларство се пропагандира чрез сп. „Орало“. Поставя се въпросът за изработване на закон за пчеларството. През август 1901 г. се свиква Вторият пчеларски събор. Съгласно устава може да се образуват общински, околийски и окръжни дружества с не по-малко от 10 редовни членове. За председател е избран И. Белковски. Организиран са дружества в страната. Уредени са курсове за пчеларска просвета с много голям брой слушатели, а през 1903 г. (10-ти до 17-ти август) в София е уредена първата пчеларска изложба. По същото време е проведен и Третият събор. Разгледан е законопроектът за пчеларството, който в началото на 1904 г. е гласуван в Народното събрание.

По време на Балканските войни настъпва упадък в живота на пчеларската организация. Търсейки изход от това положение, пчеларите се насочват към коопериране. През 1913 г. 13 души решават да поставят началото на пчеларска кооперация, но започва Първата световна война и тази идея пропада. Едва през 1920 г. е учредена пчеларската кооперация „Нектар“. За пет години броят на членовете е надхвърля 1400, а към 1939 г. тя обхваща около 50% от всички пчелари в страната.

В навечерието на Втората световна война противниците на кооперация «Нектар» създават клонов пчеларски съюз в рамките на земеделските задруги.

След Втората световна война интересът към този отрасъл се засилва. Създадени са кооперативни и

държавни пчелини. Приети са няколко правителствени документи - за неговото подобряване и развитие. През 1956 г. е образуван Централен кооперативен съюз, който обединява всички кооперации. Така се създава „Нектаркооп“. Машините и съоръженията на кооперация „Нектар“ стават собственост на общината. По това време дружеството има спестени 5 800 000 тогавашни лева. През април 1957 г. е публикуван Примерен устав на пчеларските дружества в България. След публикуването му започва изграждането на пчеларските дружества по места. През 1964 г. броят на членовете им достига 7850, а в края на 1966 г. - над 60 000. По-късно броят на пчеларските дружества достига 1600 с близо 70 000 членове. На първата национална конференция, състояла се в София на 14-15.IV.1964 г., е избран Централен съвет по пчеларство като помощен орган на Министерството на земеделието и като централно ръководство на пчеларските дружества в България. За периода 1962-1981 г. са проведени множество национални конференции по пчеларство, които по същество са пчеларски конгреси. Редовно се издава сп. „Пчеларство“ (до 1991 г.), като месечният му тираж достига 43 000 бр. за 1987 г. В края на 1983 г. е приет Закон за пчеларството (ДВ, бр. 102 от 30.XI.1983 г.), въз основа на който е решено да бъде възстановен Български пчеларски съюз (26.V.1984 г.) Днес организации на пчеларите са предимно на регионален принцип, а пчелният мед и пчелните продукти, които се предлагат в търговската мрежа, предварително се изследват по показатели, посочени в БДС 2673-89, в специализирани лаборатории.

Нормативната рамка за пчеларството, производството и разпространението на пчелните продукти в България включва:

- Закон за пчеларството;
- Закон за животновъдството;
- Закон за ветеринарномедицинската дейност;
- Закон за храните;
- Наредба за изискванията към пчелния мед, предназначен за консумация от човека;
- Наредба за установяване на максимално допустими граници на остатъчни вещества от фармакологично-активни субстанции от състава на ветеринарно-медицински препарати в суровини и продукти от животински произход, предназначени за човешка консумация;
- Наредба за профилактика и борба с някои заразни болести по пчелите;
- Наредба № 1 от 7 февруари 2013 г. за прилагане на правилата на биологично производство на растения, животни и аквакултури, растителни, животински продукти, продукти от аквакултури и храни, тяхното етикетироване и контрола върху производството и етикетироването.

Апитуризмът става все по-популярен в международен и вътрешен план. Той е ниша, която

- ако се използва правилно, може да послужи като мощен катализатор за пчеларството у нас. Целта на доклада е да проучи ресурсната база за развитие на апитуризм в страната и добрите практики между земеделски производители, биологичното производство, местните хранителни банки и селския и екологичен туризъм. Така ще се открият перспективите и тенденциите в развитието на апитуризма като сигурен пазар за отлична реализация на продукцията на пчеларството и допълнителен източник на доходи. Изследването цели да подпомогне организации и лица в сферата на агробизнеса и апитуризма при реализацията на мед и пчелни продукти, както и да обогати специализираните видове туризъм и туристическите услуги на локално и регионално ниво.

МАТЕРИАЛ И МЕТОДИ

Изследването е извършено на базата на комбинирана методика, включваща събиране, обработка и анализ на информация за развитието на пчеларството и апитуризма в България. Конкретните методи включват: проучване, събиране и систематизиране на литературни и интернет източници за ресурсната база на пчелните продукти. Приложен е анкетният метод чрез интервюта, както и анализ и синтез на базата данни за параметрите на наличните ресурси. Целта на анкетата е да се определи броят на пчелните стопанства, на пчелните семейства и производството на пчелен мед в България, на търсенето и предлагането му в сферата на туризма. Използваните класификации в анкетата са сходни на посочените в Регламент 797/2004/ЕО на Съвета и Регламент 917/2004/ЕО на Комисията и допълнени с данни от НСИ. Проучването е проведено през лятото на 2014 и 2015 г.

За нуждите на анализа са използвани данни от ЕК, НСИ, Министерството на земеделието и храните, сдруженията на пчеларите, на преработвателите и търговците на пчелен мед и продукти, Министерството на туризма и браншовите туристически организации.

РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЯ

Неоспорим факт е, че всички страни с високо развито и интензивно земеделие днес изпитват остър недостиг от опрашители на земеделските култури. Зависимостта на земеделското производство от медоносните пчели за опрашването на земеделските култури е силно изразена. Пчелите опрашват 80% от цъфтящите растения на земята и с тяхна помощ се произвежда една трета от храната, стойността на която превишава цената на всички пчелни продукти 15-20 пъти. По оценка на Международната асоциация за изследване на пчелите (IBRA), това е 10% от стойността на продукцията от земеделския сектор. Глобалният принос на пчелите за земеделското производство в предходното

десетилетие се оценява на 153 милиарда щатски долара, като в САЩ този дял е около 15-18 милиарда долара, а в Европа – 14,5 млрд. евро¹. Световното производство на пчелен мед е около 1,4 млн. тона годишно, като на световния пазар се търгуват приблизително 400 хил. тона. Производството на пчелен мед в България се колебае между 8 и 10 хил. тона, което позволява да оценим потенциала на пазара на опрашване на около 1 млрд. лв.

По данни на ФАО през 2011 г. световната продукция на пчелен мед е възлязла на 1 636 000 тона². През последните десет години производството нараства бавно, но редовно, с две изключения – 2007 г. и 2009 г. Китай е най-големият производител на мед, с 446 000 тона продукция, което представлява 27,3% от общото световно производство. На второ място се нарежда ЕС с 217 000 тона (13,3%). Други основни производители на мед са: Турция, чието производство непрекъснато се увеличава, Украйна и Съединените американски щати. Делът на Южна и Централна Америка е намалял поради значителен спад на производството в Аржентина от 2005 г. насам.

Според Евростат производството на пчелен мед в ЕС е възлязло на 217 366 тона през 2011 г. Производството в ЕС леко се е увеличило през последните пет години (+6% от 2010 г. насам) с отрицателни и положителни годишни колебания в зависимост от метеорологичните условия.

ЕС е нетен вносител на мед, тъй като производството на мед в ЕС покрива само 61,6% от неговото потребление. Равнището на потребление е стабилно през годините, като средната му стойност е около 0,70 kg на глава от населението.

Най-големи държави производителки на пчелен мед в Съюза през 2011 г са:

- Испания - 34000 т.;
- Германия – 25 831 т.;
- Румъния – 24 127 т.;
- Унгария – 19 800 т.;
- Франция -16 000 т.;
- Гърция -14 300 т.;
- Полша – 13 369 т.

В съответствие с Регламент (ЕО) №917/2004 държавите-членки предоставят информацията относно структурата на сектор „Пчеларство“ в контекста на програмите за развитие. Според тези програми общият брой на пчеларите в Съюза през 2010 г. е бил 506 038, от които само 5,2% са считани за професионални пчелари (с над 150 пчелни кошера).

¹ Актуалните положителни ефекти от опрашването - <http://m.greenpeace.org>

² REPORT FROM THE COMMISSION TO THE COUNCIL AND THE EUROPEAN PARLIAMENT on the implementation of Articles 105 et seq of Council Regulation (EC) No 1234/2007 on measures improving the general conditions for the production and marketing of apiculture products, SEC(2010)655, Brussels, 28.5.2010 COM(2010)267 final, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0267:FIN:EN:PDF>.

През 2010 г. общият брой на кошерите в ЕС е бил приблизително 14 милиона, като около 6 милиона от тях принадлежат на професионални пчелари, т.е. 40% от кошерите³. В сектора преобладават непрофесионалните пчелари.

Професионализирането като цяло е ниско в ЕС, но може значително да варира в различните държави-членки (в Германия например над 99% от пчеларите са непрофесионални, докато в Испания 23% от пчеларите са професионални).

Държавите с най-голям брой кошери невинаги са с най-високо производство на пчелен мед – това се дължи на различията в околната среда (типа климат, пашата на пчелите, количество на нектара, плътност на пчелните семейства и др.), както и с липсата на хармонизиран метод на равнище ЕС при наблюдението на броя на кошерите, което води до драстични различия в добива от кошер между държавите-членки (между 9 и 51 кг в ЕС).

Условия и ресурси за развитието на пчеларството

Развитието на пчеларството по българските земи датира още от дълбока древност - траки, славяни и прабългари са владеели до съвършенство изкуството да отглеждат медоносни пчели. С образуването на българската държава векове наред страната ни се е славяла с голямо производство на мед и висококачествен восък. След Освобождението през 1878 г. пчеларството у нас започва да се модернизира. Примитивните, плетени от клонки кошери, наречени „тръвни“, постепенно започват да се заменят с модерни „разборни“ кошери, но традициите в пчеларството и производството на мед и пчелни продукти се запазват.

Медоносната пчела е разпространена на територията на страната от незапомнени времена. Пчеларите отглеждат основно местната Българска медоносна пчела *Apis mellifera macedonica* (= *Apis mellifera rodopica*) от типа „Carnica“ в широк смисъл⁴. Тя е елемент от биологичното разнообразие на Република България и вносът на чужди раси пчели е забранен. За нея е характерен тъмният цвят на хитиновата покривка при пчелите-работнички по гръбната страна на коремните членчета без големи жълти петна и ивички. В условията на страната семействата от Българската медоносна пчела се развиват добре и не проявяват голяма склонност към роене - пчелите изграждат роеви маточници едва тогава, когато в гнездото напълно отсъстват празни килийки. Българската пчела е склонна към „тиха“ смяна (самосмяна) на пчелните майки. При добри грижи и наличието на паша тя е в състояние да развива силни семейства и е високопродуктивна, а

при отсъствие на паша - икономично изразходва своите хранителните запаси. Местната пчела е добре приспособена и устойчива на заболявания, издържа както на високи, така и на ниски температури и добре презимува. Това я прави желана порода при биологичното пчеларство. Националната развъдна асоциация по пчеларство⁵ /НРАП/ охранява генофонда (издирване, репродуциране и разселване) на Българската медоносна пчела – възстановява и поддържа нейните чисти популации, подобрява биологичните и продуктивни качества на пчелните семейства.

Въпреки традициите и природните дадености в XXI век у нас пчеларството продължава да бъде предимно хоби. Малко са тези, които са превърнали пчеларството в своя професия, защото все още това не е атрактивен сектор, въпреки програмите на фонд „Земеделие“ за увеличаване на пчелните семейства. Природните дадености на страната, и най-вече медоносната растителност, дават възможност да се добива екологично чист и висококачествен мед, пчелно млечице, прашец, прополис, восък, пчелна отрова и други пчелни продукти.

Българският мед се изнася успешно в страни от ЕС - и най-вече в Германия, която е един от най-големите консуматори на пчелен мед в ЕС. Развитието на този подотрасъл на животновъдството се благоприятства от подходящите природни и климатични условия. Страната ни е на едно от първите места в Европа по видово разнообразие на растителността. Голяма част от релефа на страната дава възможност за отглеждане на пчелни семейства, но то е сравнително слабо спрямо другите страни от ЕС. Днес пчеларството представлява алтернативна заетост за населението от слаборазвитите селски райони, осигуряваща допълнителни доходи⁶.

Наред с посочените по-горе възможности трябва да отбележим, че пчеларството може и трябва да се използва и като ресурс за развитие на апитуризм. За целта са проучени пчелните стопанства у нас, като потенциални бази за апитуризм, пчелните семейства и производството на пчелен мед за последните седем години (Таблица 1).

Констатирахме, че през последните години броят на стопанствата, отглеждащи пчелни семейства, е изключително динамичен. Броят на пчелните стопанства намалява почти двойно в периода 2004-2009 година и тройно до 2014 година, но за същия период се наблюдава устойчивост при броя на пчелните семейства, което е показател за окрупняването на пчелините.

Характерна черта за сектора е големият брой дребни производители (около 18 хил.), докато броят на професионалните пчелари, отглеждащи над 150 и повече пчелни семейства (по евростандарт), е много

³ Не съществува правно задължение на равнището на ЕС за регистриране на пчелните кошери, а събирането на данни за общия брой на кошерите не е хармонизирано между държавите-членки и информацията не е прецизна.

⁴ По С. Ставров - <http://pchelari.com/forum/archive/index.php?t-140.html>

⁵ Национална развъдна асоциация по пчеларство, <http://www.nrap-bg.org/main.php>

⁶ Национална програма по пчеларство за тригодишния период 2014 – 2016.

малък. Пчеларството в България все още има екстензивен и разпокъсан характер. За повечето от стопанствата, отглеждащи пчелни семейства пчеларството продължава да не е основен източник на доход, а по-скоро допълнителна дейност.

Таблица 1. Основни показатели за пчеларството в България⁷

Показатели	2004	2009	2010	2011
Брой пчелни стопанства	55000	29097	27477	21882
Брой пчелни семейства	515970	617420	613262	547676
Среден добив	10	16.2	19	20
Производство на пчелен мед	5160	9441	10595	9592

Показатели	2012	2013	2014	2015
Брой пчелни стопанства	19283	17185	16143	17969
Брой пчелни семейства	529117	541564	577304	747434
Среден добив	20	21.1	18.1	19.2
Производство на пчелен мед	9186	10065	9268	11388

По данни на дирекция „Агростатистика и стратегии“ на МЗХ през последния седемгодишен период наличните пчелни семейства в страната са между 550 и 750 хиляди броя. Добитото количество пчелен мед варира от 9 до 11 тона годишно. През периода средният добив от пчелно семейство възлиза на 19 кг.

Пчелният мед е един от земеделските продукти с подчертано експортна ориентация. В условията на сериозна конкуренция България има утвърдени външни пазари, най-вече в страните от ЕС. По данни на Националния статистически институт износът на пчелен мед нараства значително в сравнение с предходния период – с около 80%. Традиционни партньори на страната ни за този продукт са страните от ЕС. Главни експортни пазари са Германия, Гърция, а по-малки количества са насочени за Италия, Белгия, Австрия и др.

В България вътрешното производство задоволява пазара цялогодишно, поради което не се налага внос на големи количества пчелен мед. По данни на НСИ вноса на пчелен мед е в размер на около 200 тона. Като цяло секторът се нуждае от внедряването на нови технологии, по-добър контрол на здравния статус на пчелните семейства и мерки за поощряване реализацията на пчелните продукти, а такива можем да открием в сферата на туристическата индустрия чрез апитуризма и селския туризъм, чрез производството и реализацията на еко и биопродукти.

Необходима е по-добра организация на пазара на пчелни продукти. Стоковите борси, тържищата и

пазарите на производителите не са се утвърдили като традиционни при реализацията на конвенционален или биологичен пчелен мед. В България масово се използват неорганизираните пазари под формата на индивидуални преговори между производители и търговци на едро на пчелен мед – конвенционален и биологичен. В тези случаи пчелният мед се търгува като суровина и цената се формира основно от организационните пазари – големите търговци на едро.

ЕС чрез общата си аграрна политика насърчава късите вериги за доставки на земеделски продукти, развитието на широколентовия интернет и ИТ технологиите в селските райони през програмен период 2014-2020⁸.

Новите възможности за реализацията на качествени пчелни продукти чрез директен контакт с клиенти рязко нараства със социалните медии, сайтове на туристическите агенции, онлайн резервациите в близки до пчелините хотели и къщи за гости, както и при директната среща с туристите при реализирани апитурове. Именно при апитуризма производителите на пчелни продукти имат възможността директно да реализират своята продукция, а туристите получават правото на информиран избор за пчелните продукти, специфични за определени региони при осъществяване на необходимия контрол и гарантиране на качеството⁹. От 2010 г. се даде правото на земеделските производители да продават мляко, мед, птици, зайци, дивеч, както и колбаси собствено производство. Преди България бе единствената страна в ЕС, в която директните продажби от фермата до потребителя не бяха разрешени.

В най-общ план директните продажби могат да се осъществяват в пчелина и/или извън него. Международният опит показва, че директните продажби направо от производителя на пчелни продукти е добре развит и разпространен при селския и екологичния туризъм – апитурове и маршрути.

Селският и различните специализирани видове туризъм предоставят добри възможности за покупка, дегустация и консумация на тези продукти директно от производителя. Директните продажби извън пчелина може да се осъществят чрез разкриването на щанд на различните видове пазари на крайните потребители – общински, фермерски, местни и др. След повече от шест години от разрешението в България най-голям интерес към директните продажби проявяват производителите на мед и пчелни продукти – от 456 фермери, регистрирани за

⁷ Министерство на земеделието и храните, <http://www.mzh.government.bg/>

⁸ Любенов Л., И. Христов, Пазари и реализация на биологични пчелни продукти. Сб. научни трудове на Русенския университет, 2014, т. 53, серия 5.1., с. 50-55

⁹ Наредба № 26 от 14.10. 2010 г. за специфичните изисквания за директни доставки на малки количества суровини и храни от животински произход

осъществяването на директни продажби, над 70% от тях са производители на мед и други пчелни продукти, които имат право да предлагат продукцията си¹⁰.

Нови възможности за реализиране на пчелните продукти предоставя и директният маркетинг, чрез който освен пчеларят и потребителят също може да поеме инициатива и предложи оферти за покупка, ползвайки информация от масмедията. За изпращане на посланията и за получаване на обратна връзка може да се използват едновременно традиционни и онлайн канали за директен маркетинг: поща, факс, телефон, SMS, имейл, интернет. Директният маркетинг и личните продажби позволяват на производителите на пчелни продукти да установят нови по-здрави и ефективни връзки с потребителите и да ги привлекат към апитурове и посещения в пчелини. Така те могат да положат основите за изграждане на дългосрочни и трайни отношения с туристите при демасовизация на пазарите. Благоприятен фактор в това отношение е Интернет, който предоставя широки възможности на достъпни цени, дори за малките производители на пчелни продукти. Те могат да превърнат своя пчелин в туристически атракцион, генериращ допълнителни доходи от апитуризъм.

Интересът към пчеларството днес бързо нараства и поради стремежа на съвременното общество да живее природосъобразно, да се храни с екологично чисти храни и консумира биологично чисти продукти. Освен мед и восък у нас пчеларите започнаха да събират и произвеждат и други продукти като: пчелно млечице, прашец и пчелен клей. Предпоставка за това са главно два фактора. От една страна, биологичната ценност на меда и пчелните продукти, която се дължи на букета от хранителни вещества:

- ензими /диастаза, инвертаза, амилаза/;
- аминокиселини - 18 вида /лизин, пролин, метионин, триптофан, аргинин, левцин и др./;
- витамини /А, С, Е, К, и от групата В - В1, В2, В3, В5, В6, В7 и В9/;
- микроелементи /калций; натрий; калий; фосфор; сяра; магнезий; желязо; хром; цинк; манган и др./;
- естествени антибиотични вещества.

От друга страна, този букет от полезни хранителни вещества определя използването им не само като храна за човека, но намира и широко приложение в медицината и туризма чрез апитерапията в балнео, СПА и уелнес туризма.

По-голяма част от тези компоненти пчелите вземат наготово от лечебните растения. Те се използват при приготвянето на „благ мехлем“ за рани; за подсилване на имунитета при децата и възрастните хора; при лечението на белодробни и стомашно-чревни заболявания и др.

Релацията пчеларство - апитуризъм

Туристическата индустрия е специализираща за България в рамките на ЕС. Тя е източник за създаване на заетост и важен инструмент за борбата с безработицата на регионално и локално ниво. Внимателното проучване на въздействието на туристическата индустрия показва редица икономически, културни и екологични последици (инвестиционни грешки, скрити разходи, свързани с масовия туризъм, грешна туристическа политика и стратегии). Прекомерната концентрация на туризма може да унищожи местните общности, местните култури, екосистемите и ландшафта. Устойчивите туристически практики, разработени като алтернатива на традиционния масов туризъм, се опитват да предотвратят влошаване на качеството на околната среда, причинено от масовия туризъм и да осигурят добра конкурентоспособност на България като туристическа дестинация и устойчиво развитие на туристическата индустрия¹¹.

Специализираните видове туризъм (културен, здравен, СПА и уелнес, еко, селски, апи, винен и др.) имат възможността да популяризират нови туристически услуги, които са специфични за селските региони. Те предлагат продукти от местни производители и формират нови работни места, като в същото време разнообразяват гамата от услугите в туризма и подпомагат функционирането на модерните ваканционни селища.

Устойчивият туризъм, който по същество се опитва да запази и развие природните и културни ресурси, е новото лице на алтернативния туризъм. В основата на устойчивото развитие на туризма е създаването на хармония между социалната и културна среда, както и поддържането на баланса между екология и икономика в дългосрочен план. Алтернативният туризъм или специализиран туризъм¹² е съвкупност от устойчиви туристически форми и практики, които са насочени едновременно към задоволяване на индивидуалните интереси и потребности на туриста и към съхраняване на природата и културата¹³. Акцентът тук пада върху досега със съхранена околна среда, автентична атмосфера и запазени традиции. Такъв необичаен и оригинален алтернативен вид е меденият туризъм или апитуризъм - от наименованието на медоносната (домашна) пчела - *Apis mellifera*, от латински: *apis* - пчела; *meli* - мед; *ferre* - нося, събирам. Ресурсна база на апитуризма е пчеларството – разположението на пчелините, броят на пчелните семейства и количеството и качеството на меда и пчелните продукти.

Според Закона за туризма в България туристическите дейности, пряко обвързани с апитуризма, са предоставянето на „тематично ориентирани допълнителни туристически услуги в областта на

¹¹ Министерство на туризма, <http://www.tourism.government.bg/>

¹² Закон за туризма

¹³ Левков, К., Алтернативни видове туризъм. Артграф, С., 2013

¹⁰ Регал, <http://www.regal.bg>, 2014

селския, еко, приключенския и други видове туризъм. А като туристически обекти са определени 21 категории, от които за нуждите на апитуризма може да използваме:

- „туристическите пътища/пътеки и вело-маршрутите“ – до съответните пчелини, еко и биоферми и др.;
- „атракционните и тематичните паркове“ – конкретни пчелини и/или ферми, превърнати в атракциони, музеи и др.;
- „местата за наблюдение на диви животни и птици“ – конкретни места за наблюдение на диви пчели, земни пчели и/или медоносни пчели.

Туристическите обекти у нас са общодостъпни (с изключение на тези, за които специални закони предвиждат друго). Не се допуска отказ от предоставяне на туристически услуги в туристически обекти, както и предоставянето им с по-ниско качество или при по-неблагоприятни условия, основани на признаците по Закона за защита от дискриминация. Лицата, предоставящи туристически услуги в туристически обекти, са длъжни да обявяват техните цени в еднакъв размер спрямо всички туристи, като не се допуска различно третиране на туристите или поставянето на част от тях в по-неблагоприятно положение. Изискванията се прилагат и в случаите, когато обявените цени на туристическите услуги се посочват в интернет, в рекламни и търговски брошури и издания, както и в радио- и телевизионни предавания.

Тази ясна и категорична правна рамка предоставя големи възможности за допълнителни доходи на пчеларите, ако те обвържат своя бизнес със специализираните видове туризъм (селски, еко, приключенски). За съжаление примерите за *добри практики* за апитуризма у нас са изключително малко, но непременно трябва да отбележим някои от тях:

- Музей на пчелите в Несебър;
- Медената къща в село Прилеп
- Пчелин в местността Пода
- Пчеларска ферма "Бормалийски"¹⁴
- Биопчелин РуМа¹⁵
- Апи България¹⁶

Вкарването на Апи България под шапката на общото земеделско изложение имаше един огромен плюс. АГРА беше посетена от хиляди земеделски производители, търговци и посетители. Чисто човешкото любопитство накара много от тях да открият „Светът на пчелите“. Това са нови спечелени хора за общочовешката мисия на пчеларството и апитуризма.

¹⁴ Пчеларска ферма „Бормалийски“, <http://www.apibor.org/>

¹⁵ Биопчелин РуМа, <http://www.rumabee.com/index.html>

¹⁶ Тонев, П. Една малка Апимондия с организация и богата съпътстваща програма, 2014, <http://fermera.bg/component/k2/item/3720>

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В древността търговци пътували по океани и морета в търсене на нови храни и продукти. Виното, медът, восъкът, зехтинът, солта, кожите и подправките били ценен дар и екзотична стока. Всъщност нещата не са се променили много днес. Разликата е, че сега туристите пътуват, за да открият интересни места, където да се докоснат до непознатите вкусове и култури.

При апитуризма туристите имат възможност да опитат от готовия мед, както и да си закупят от еликсира, който се предлага в най-различни варианти - чист, с ядки, с тахан, дори с парченца медена пита, както и направените от мед медено вино и ракия.

В България е налице отлична ресурсна база за апитуризм. Този неусвоен туристически потенциал притежава устойчивост и гарантира добри екологични и кумулативни последици от развитието си. Недостатъчните знания, умения и компетенции на производителите на мед и пчелни продукти силно ограничават устойчивото използване на въпросните ресурси. Те възпрепятстват иновациите и ограничават цялостния потенциал на страната за устойчиво природоползване, развитие и управление. Необходима е адекватна, но и авангардна, териториално-диференцирана продуктова политика в апитуризма, която ще бъде постигната чрез изработването на подходяща стратегия за развитие.

Литература

1. Актуалните положителни ефекти от опрашването, <http://m.greenpeace.org>
2. Биопчелин РуМа, <http://www.rumabee.com/index.html>
3. Българска асоциация за алтернативен туризъм, <http://www.baatbg.org/>
4. Закон за ветеринарномедицинската дейност
5. Закон за животновъдството
6. Закон за защита от дискриминация
7. Закон за пчеларството
8. Закон за туризма
9. Закон за храните
10. Левков, К., Алтернативни видове туризъм. Артграф, С., 2013
11. Любенов Л., И. Христаков, Пазари и реализация на биологични пчелни продукти. Сб. научни трудове на Русенския университет, 2014, т. 53, серия 5.1., с. 50-55
12. Международна селскостопанска изложба АГРА, Международен панаир Пловдив, <http://www.fair.bg/>.
13. Министерство на земеделието и храните, <http://www.mzh.government.bg/>
14. Министерство на туризма, <http://www.tourism.government.bg/>
15. Наредба № 1 от 7 февруари 2013 г. за прилагане на правилата на биологично производство на растения, животни и аквакултури, растителни, животински продукти, продукти от аквакултури и

храни, тяхното етикетиране и контрола върху производството и етикетирането

16. Наредба № 119 от 21 декември 2006 г. за мерките за контрол върху определени субстанции и остатъци от тях в живи животни, суровини и храни от животински произход, предназначени за консумация от хора

17. Наредба № 26 от 14.10. 2010 г. за специфичните изисквания за директни доставки на малки количества суровини и храни от животински произход

18. Наредба № 30 от 24 юли 2002 г. за профилактика и борба с някои заразни болести по пчелите

19. Наредба за изискванията към пчелния мед, предназначен за консумация от човека

20. Национален статистически институт, <http://nsi.bg/>.

21. Национална програма по пчеларство за тригодишния период 2014 – 2016.

22. Национална развъдна асоциация по пчеларство, <http://www.nrap-bg.org/main.php>

23. Пчеларска ферма „Бормалийски“, <http://www.apibor.org/>

24. Регал, <http://www.regal.bg>, 2014

25. Регламент (ЕО) № 917/2004 на Комисията от 29 април 2004 година относно подробни правила за прилагането на Регламент (ЕО) № 797/2004 на Съвета относно мерките за подобряване на общите

условия за производство и търговия с пчелни продукти

26. Регламент (ЕО) № 797/2004 на съвета от 26 април 2004 година относно мерките за подобряване на общите условия за производство и търговия с пчелни продукти

27. Ставров, С. Породи, раси, пчели: <http://pchelari.com/forum/archive/index.php?t-140.html>

28. Тонев, П. Една малка Апимондия с организация и богата съпътстваща програма, 2014, <http://fermera.bg/component/k2/item/3720>

29. Eurostat: <http://ec.europa.eu/eurostat/>.

30. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), <http://fao.org/>.

31. Report from the Commission to the Council and the European Parliament on the implementation of Articles 105 et seq of Council Regulation (EC) No 1234/2007 on measures improving the general conditions for the production and marketing of apiculture products, SEC(2010)655, Brussels, 28.5.2010 COM(2010)267 final, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0267:FIN:EN:PDF>.

32. The platform for EU Interparliamentary Exchange, <http://www.ipex.eu/IPEXL-WEB/search.do>